

Jakub Jiří Jukl: *Utrakvismus a pravoslaví*. Disertační práce, UK ETF, Praha 2007, 167 stran, počítačový otisk.

Oponentský posudek vypracoval: **Prof. ThDr. Jan B. Lášek, UK HTF**

Předložená disertace je zpracována velmi pečlivě a pokouší se zmapovat vztahy pravoslaví a utrakvismu, přičemž utrakvismem se rozumí období od Husa do konce 15. století. Okrajově se autor zmiňuje další vztazích české reformace k pravoslaví i v době pozdější.

Je pravdou, že kontinuita laického kalich od dob cyrilometodějských se poprvé objevila u B. Bílejovského v 16. století, od Bílejovského ji potom přejímali (a modifikovali) Jan Jafet, J.A. Komenský a P. Stránský. S jejich názory kandidát seznamuje hned v první kapitole (str. 8-17). Celou kauzu posuzuje kriticky a užívá při tom i relevantní sekundární literaturu (Kalousek, Molnár a další). Cením si toho, že zde nepropadl romantickým pohledům či konfesnímu zúžení a neopustil zdravý kriticismus. Tyto názory jsou známé, kritika rovněž.

Za velmi přínosnou považuji druhou kapitolu, kde podrobuje tvrdé a oprávněné kritice ruskou historiografii 19. století, která chtěla vidět Husa jako pravoslavného. Jelagina usvědčuje z toho, že vycházel právě z Bílejovského, Komenského a dalších autorů, kteří z nich čerpali. Poněkud solidnější byl v této oblasti Novikov, který si byl vědom, že na těchto pramenech není možno stavět. Nicméně i Novikov zastával tezi, že pravoslaví o dob cyrilometodějských u nás tajně přežívalo. Tedy opět historická věda ve službách ideologie. Podle Novikova nešlo v husitství v první řadě o kalich, ale o návrat národu k pravoslaví. Značně zkreslené studie Jelaginovy a Novikovy jsou interpretovány korektně a s patřičnou dávkou kritiky. Krátce zmiňuje i ve stejném duchu dílko, resp. článek Budilovičův. Existence těchto spisků je známa, avšak takto střízlivému rozboru je ještě nikdo nepodrobil. V Rusku o nich psala kdysi Laptěvová, ale tímto marxistickým pohledem (naprosto zmatečným) se pan kandidát celkem po právu nezabývá.

Jako daleko důležitější z této produkce vidí pak spis Hilferdingův, který dokonce vyšel česky. Hilferding byl vskutku velký historik, ale dlužno poznamenat, že i on se zcela nevymanil z vlivu prostředí, ve kterém jeho dílko vznikalo. Ostatně ani další práce Hilferdingovy na jiná témata jsou tímto prostředím ovlivněna. Poměrně vysoko a dlužno říci, že oprávněně, hodnotí autor P. Vasiljeva (str. 23-25). Velmi podrobně je dále traktován pohled na husitství, zastávaný I. Palmovem. Palmov je v našem prostředí znám jako autor rozsáhlé práce o českých bratřích. Jeho názory na Husa a husitství jsou méně známé. Jukl ukazuje, že byly závislé na Jelaginovi a Novikovovi a že ani na závěru své odborné kariéry od nich zcela neodstoupil, pouze je modifikoval.

Vysoce je v disertaci ceněna Florovského monografie Češi a východní Slované (resp. její první díl), vydaná v Praze ruský v r. 1935. Seznamuje s jejím obsahem

– samozřejmě zda není již co kritizovat, protože Florovský se zcela oprostil od slavjanofilských vlivů 19. století. Osobně si myslím, že Florovského práce dodnes neztratila na přitažlivosti a měla by být zejména v Rusku reprintována. Disertant se krátce zastavil i u některých prací českých pravoslavných badatelů. K názorům Grigoričovým, Alešovým i Vopatrného se snaží být kritický, dle mého názoru až příliš laskavě. Zejména Aleš a Vopatrný konfesně vyhraněně a jejich názory by si zasloužily jednoznačného pohledu. Vopatrného pohled neváhám označit za *Dichtung und Wahrheit*, přičemž *Dichtung* převažuje (str. 29-30). Konfesně mohu a chci Juklovu zdrženlivost vůči svým žijícím souvěrcům pochopit.

Celá samostatná druhá kapitola práce je věnována Husovi a pravoslaví, resp. Husovým názorů na východní církve (str. 31-34) a názorům pravoslavných na Husa. Východní církve Hus několikrát zmiňuje jako Řeky, zejména ve Výkladu víry. Jukl se také zastavuje u otázky, s kterými „Řeky“ se Hus vlastně setkal a nakolik jej ovlivnily v této věci spisy Viklefovy. Rád souhlasím s Juklovým tvrzením, že informace, které můžeme vyčíst z Husova vlastního díla, jsou značně skoupé (str. 33). Celkem podrobnější a dle mého názoru správné kritice podrobil kandidát názor, že Hus projevil svůj zvlášť kladný vztah k pravoslaví v listu Janu Sywortovi. List samozřejmě nemá s pravoslavím nic společného, což je zde správně uvedeno (str. 34).

Pokud jde o pravoslavnou tradici o Husovi od počátku, jak byla předávána na Rusi (kde byl viděn jako heretik), drží se Jukl Florovského. Podrobně se vrací i ke změně této tradice v 19. století, zde je též závislý na Florovském. Kritika Velimirovičova podivného dílka z r. 1916, která vyšlo nedávno česky (2003) je až příliš laskavá.

Čtenáře zaujme i krátké pojednání o účtě k Husovi v pravoslavné církvi v českých zemích. Jukl dobře uvedl, že synod ruské církve zahrál záležitost Husova svatořečení do ztracena. Dobře reflektuje i Pavlíkův liturgicky opatrný přístup k Husovi v Lidovém sborníku (str. 43).

Kapitola třetí je věnována event. vlivu pravoslaví na zavedení laického kalicha v husitství (str. 44-51). Na základě pramenů i sekundární literatury je tento vliv v podstatě popřen. Slouží autorovi ke cti, že se zde nepostavil na pozici konfesní, ale dal se vést objektivními fakty.

Ve čtvrté kapitole je poměrně podrobně popsán Jeroným Pražský a jeho vztah k pravoslaví. I zde Jukl vychází z kritické literatury. Jeroným je pro pravoslaví velké téma, i když se osobně domnívám, že právě v této otázce je zapotřebí kritičnost dvojnásobnou. Autor je přesvědčen – na základě spisu Konstantina Kostenčského – že se Jeroným rozhodl pro pravoslaví již v Palestině a že vnitřně k němu konvertoval. A v Kostnici se podle něho Jeroným k pravoslaví nepřímou přihlásil. Tak daleko bych nešel. Nedomnívám se, že zvláštní jeronýmovská monografie, jak ji Jukl navrhuje, v tomto směru něco vyřeší. Fakta, která jsou známa, nedovolí v této otázce postoupit kupředu. A fakta nová se těžko najdou. Jukl se domnívá, že narozdíl od Husa může být

Jeroným uctíván v pravoslaví jako světec. Myslím, je přehnaná interpretace, že Jeroným v Kostnici zemřel za pravoslaví.

Další okruh, který je v práci rozebírán, je Cyrilometodějská tradice v husitství. Je mu věnována krátká pátá kapitola (str. 73-77). Zcela jednoznačně souhlasím s jeho základní tezí, že husité pokládali Cyrila a Metoděje za katolické světce a nijak je nespojovali s pravoslavím, rovněž s tím, že nimi nijak nespojovali laický kalich.

Na led dosti tenký vstupuje kandidát v rozsáhlé kapitole „Vztah husitů a utrakvistů k pravoslavné církvi“ (kap. VI., str. 78-100). Na tomto ledě se snaží udržet a předem říkám, že jsem nenašel nic, s čím bych principiálně nesouhlasil. Mám zde ovšem výhrady metodologické. Mluví-li se zde o husitské eklesiologii, má se na mysli Husova? Podle textu ano. Jukl vychází k textu *De ecclesia*, občas je citován Mikuláš Biskupec či Martin Lupáč.

Myslím, že rekonstrukce Husovy eklesiologie je dost složitá věc, která by se měla dít nejen na základě jednoho-dvou spisů Husových, ale na základě celého jeho díla. Aniž bych chtěl popírat záslužnost Spinkovu, o věci existuje dnes celkem rozsáhlá sekundární literatura. O de Vooghtovi ani slovo, i když existuje česky. A potom – je Husova eklesiologie opravdu eklesiologií husitství? Za zajímavé považuji názory o tom, jak podle autora hleděla „husitská eklesiologie“ na pravoslavnou církev. Vřele souhlasím ovšem s tím, že za obdivem k východní církvi u husitů stálo přesvědčení, že pravoslavná církev je bližší než katolická církvi prvotní. Narozdíl od autora se však nedomnívám, že tomu objektivně tak je – porušeně zachovaly apoštolské dědictví církve obě.

Z bratrského svědectví zaznamenává Jukl i nepříliš jasnou událost vysvěcení utrakvistického kněze úplatným ruským biskupem (str. 91). Za přínos považuji, že kandidát se rozepisuje podrobněji o Petru Turnovovi, jehož traktát o řádech a zvycích církve východní přeložil a v roce 2004 v *Theologické revui* vydal. Dobře si všiml toho, že Turnovův spis neobsahoval nic, co by bylo pro kališníky zajímavé (str. 96). Všimá si dále sympatií k východní církvi u táborů, i když si je dobře vědom na více místech, že zde je více divergencí než konvergencí. Pokud jde o pozornost vůči východní církvi v pozdním 15. století a ve století 16., rád souhlasím s tím, že utrakvisté především stále vyzdvihovali přijímání pod obojí a Jednota pravoslavnou zbožnost.

Malá kapitolka (VII., str. 101-107) je věnována Zikmundovi Korybutovičovi a jeho přítomnosti v Praze. Že v jeho vojsku, event. doprovodu byli pravoslavní, je nepochybné. Nicméně politické souvislosti, které by bylo třeba probrat, jsou daleko složitější. Tato oblast však spadá spíše do obecné historie nebo do slavistiky a není předmětem církevních dějin v užším slova smyslu.

Poměrně velká kapitola je věnována jednání husitů s cařihradskou církvi (kap. VIII., str. 108-135). Zde jsou sumarizovány výzkumy 20. století. I kde jsem přesvědčen, že k lepším výsledkům na základě současné pramenné základny nelze dospět. Ztotožňuji Konstantina Anglika spolu s autorem (a raným Bartošem) s Petrem Paynem. Jeho věk v době druhé cesty není rozhodující – to

je možné přijmout. Nicméně mám určité pochybnosti o tom, že Petr Payne by se dal překřtít. Tato urážlivá praxe východní církve vůči katolíkům by u tak vzdělaného teologa musela narazit. To je jediný argument, který hovoří proti Paynovi. A k tomu křtu asi došlo, jméno Konstantin o tom hovoří výmluvně.

Kapitola poslední (IX.) se zabývá husity v Moldávii, Sedmihradsku a v Dolních Uhrách. Zde kandidát přejímá především výzkumy Macourkovy, Bartošovy, příp., Jirečkovy. Překvapilo mě, že nezná dílo evropsky proslulého církevního historika Milana Sesana, česko-rumunského Pekařova žáka, pro něho husitství v těchto oblastech bylo jedním z životních témat.

V závěru je proveden dle mého názoru zdařilý pokus o shrnutí. Práce je opravdu unikátní v tom, že problematika je podána monografickou formou. Tři přílohy jsou voleny dobře a jsou zajímavé (Vyprávění Blažeje ze Zalky, Výslech Jeronýma v Kostnici a jeho řeč v Kostnici).

Vytknout musím jinak velice zručnému a nadanému autorovi, že nevěnuje velkou pozornost formální stránce disertace. Citace mají dnes normou ustálenou podobu – nemohu říci, že podle jeho údajů by něco bylo nedohledatelné, nicméně tímto způsobem se psalo před sto lety. V této podobě v žádném případě by jinak hodnotný text neměl vyjít – poznámkový aparát musí být vypracován dle platných českých standardů. Tento fakt mě mrzí o to více, že kandidát je mým žákem a já vždy kladl na formální stánku věci velký důraz.

Závěr: Je nepochybné, že přes kritické poznámky máme před sebou dílo, které je z pravoslavné strany doposud tím nejlepším, co na dané téma bylo napsáno. Dobré autorovo školení na fakultách, které vyrostly z nejlepších kritických tradic se nezapře. Domnívám se, že je nepochybné, že tato disertace má být přijata. Přál bych autorovi, aby měl možnost další odborné práce a jako kvalifikovaný pravoslavný odborník vstupoval do opravdu odborného ekumenického dialogu. Má k tomu všechny předpoklady.

V Praze, dne 15. února 2008

